

Grup de preses al pati de la Presó de dones de la Trinitat, l'any 1978 / PILAR AYMERICH

Memòria que trenca murs

El documental *Veïnatges forçats* recupera la petjada del que durant vint anys fou la presó de dones de Barcelona, condemnada a cert oblit en l'entorn on va conviure, el barri de la Trinitat Vella

Emma Zafón | @emmazafon

Si en res es comparen els estigmes i els murs de les presons és que ambdós són tan fàcils d'aixecar com difícils d'enderrocar. Els estigmes, del tot intangibles, s'arrapen a les identitats individuals i col·lectives per expulsar-les dels estàndards que acomoden la societat. Els murs de les presons, pesats i contundents, es converteixen en l'assetjament emocional d'aquelles persones que arrosseguen càrregues massa pesades. Des de fa massa dècades, les dues confluències, la dels estigmes i la dels murs, s'aglutinen còmodament a la presó erigida durant el règim franquista al barri barceloní de la Trinitat Vella. La presó, primer de dones, després de joves i ara destinada a reclusos en règim de tercer grau penitenciari, es va projectar a la perifèria més perifèrica de la ciutat per

traslladar la que hi havia a les Corts, una zona que a l'època ja començava a perfilar-se com a "alta".

L'adquisició dels terrenys es va dur a terme l'any 1954 i les obres es van allargar fins a la dècada següent davant la impassible mirada d'un veïnat que a aquelles alçades era ben conscient que no podia aixecar la veu contra les decisions de la dictadura. Segons expliquen Anna Sánchez i Amador Expósito en el llibre *Trinitat Vella 1900-1992: Transformacions d'un barri* (Ajuntament de Barcelona, 2017): "La construcció del centre no es volia de cap de les maneres, però la decisió estava presa i la situació sociopolítica feia difícil la protesta i la reivindicació". Gairebé una dècada després que l'administració comprés el solar, el 9 de juliol de 1963, se celebrava la inauguració de »

» les instal·lacions de la mà del ministre falangista de Justícia, Antonio Iturmendi Bañales, i amb la presència de les càmeres del No-Do. A partir d'aquell moment, el presagi del veïnat que temia l'estigma social de convertir-se en un territori abocat a una presó no va fer més que complir-se de manera ràpida i efectiva i va aixecar un mur enfront de la resta de la ciutat que es perpetuaria fins als nostres dies.

La Trinitat Vella, la *Trini*, per als cercles de proximitat, és encara un enrevessat encreuament de camins entre persones migrades i persones recluses, entre residents lliures i residents empresonats i, en definitiva, entre persones que pateixen la duresa social de l'estructura penitenciària. Potser la millor definició de la memòria de la Trinitat Vella sigui el títol del documental *Veïnatges forçats*, un treball de Julia Montilla produït en el marc del Pla de barris de l'Ajuntament de Barcelona i que s'ha estrenat fa poc. Lluny de caure en el parany de criminalitzar el centre penitenciari perquè sí, Montilla aprofita l'avinentsa del relat per qüestionar tot el que hi ha al voltant del sistema punitiu actual i passat. "Hem de tenir clar que els moviments veïnals contraris a la presó no anaven a l'arrel del problema, que són la desigualtat i la manca de justícia global, sinó que simplement el que volien era treure's de sobre la presència del centre penitenciari".

Amb aquest punt de partida retrocedim a les dècades dels seixanta i dels setanta, quan la presó albergava dones considerades recluses comunes i dones considerades recluses polítiques. "En la meua opinió -i he de dir que estic en contra de les presons-, aquesta distinció és producte del sistema perquè, en realitat, totes haurien de considerar-se polítiques, en tant que són víctimes de la desigualtat", apunta Montilla. Amb un agreujant, a més a més: "Durant el franquisme, una presa titllada de 'comuna' no era com ara. Llavors podies ser presa comuna per haver avortat, per haver comès adulteri o per haver abandonat la llar". El terror de passar per la comissaria de la Via Laietana, en el cas de les preses polítiques, emmudia sovint davant la possibilitat que et condemnessin a trenta anys de presó per avortament, una pràctica penada que, una vegada més, arremetia contra les dones més joves que no es podien permetre el luxe de viatjar a Londres.

Ho recorda la fotoperiodista Pilar Aymerich, primera reportera gràfica en creuar el mur de la presó de la Trinitat Vella per documentar-ne l'interior pels volts de la primavera de 1978. El que va poder viure llavors només s'entén en el context històric de presumpte desmantellament d'un règim i suposat revestiment d'un de nou: "Se'm va permetre entrar durant el breu lapse de temps en el que es produïa el canvi de gestió, mitjançant el qual la institució deixava d'estar en mans de les monges de la Cruzada Evangélica de Cristo Rey per ser assumida per personal funcionari de l'estat". Detall aquest, el del poder conferit pel franquisme a l'Institut Secular de la Cruzada Evangélica com a gestor de centres penitenciaris, que sol trigar a sortir quan

La Trinitat Vella, la 'Trini',
per als cercles de proximitat,
és encara un enrevessat
encreuament de camins
entre persones migrades
i persones recluses

el barri i la ciutat refresquen la memòria del que va suposar la presó de dones de la Trinitat Vella.

Segons s'ha documentat al llibre *Trinitat Vella 1900-1992: Transformacions d'un barri*, aquesta institució religiosa, creada l'any 1937, "persegua l'objectiu de reevangelitzar les classes populars i, especialment, les dones preses descarrilades, com ara les prostitutes, adúlteres, avortistes i, en general, totes aquelles que transgredien la moral conservadora". Fruit de l'assetjament per raó de gènere que també es vivia portes endins de la presó, Aymerich menciona l'estima que les preses van arribar a sentir per la seva càmera en qüestió de poques hores. "Era com si, en fotografiar persones a les quals se'ls han negat massa coses, aquestes recobressin d'alguna manera la seva identitat". El treball que recorre els rostres del dia a dia intramurs es va publicar a la revista *Vindicación Feminista* i avui dia és un dels testimonis més potents de la misogínia que donava forma al franquisme i, evidentment, també al seu codi penal. "La càmera em va permetre deixar constància de l'existència de totes aquelles dones que, d'alguna manera, sabien que jo no les anava a traïr", assegura Aymerich.

El llegat de les recluses

La sinonímia entre *presó*, *opressió* i *repressió* s'intueix capriciosa per tractar-se de mots que no comparteixen arrel llatina, però sí petjada entre les preses que van conèixer les penalitzacions del franquisme. La sindicalista Júlia Martí va ser detinguda el 28 d'abril de 1972 per llençar fulls volants de Comissions Obreres davant la fàbrica d'Hispano Olivetti amb motiu del Primer de Maig. Tenia 19 anys. I molta por. I, amb la perspectiva del temps, la certesa que "la presó no serveix per absolutament res". Júlia,

En primer terme, les cases dels funcionaris situades al carrer del Pare Pérez del Pulgar / ANNA SÁNCHEZ (cedida a l'Associació per la Recerca i la Divulgació de la Memòria Històrica de la Trinitat Vella)

Imatge actual de la porta de la Presó de dones de la Trinitat Vella / EMMA ZAFÓN @EmmaZafon

“Els meus records d’aquell moment van quedar en una mena de calaix i els he anat alliberant a poc a poc”, rememora Mercè Garriga, reclusa l’estiu de 1973

una de les veus de *Veïnatges forçats*, confirma les constants vexacions d’un sistema penitenciari pensat per humiliar les dones: “Em van treure les anticonceptives, em van deixar incomunicada durant una setmana, sortia de la cel·la només quan les monges volien...”. Tot per assegurar el control d’una classe de recluses, les considerades polítiques, que no podien tenir la mínima opció d’interactuar amb les comunes per evitar un possible intercanvi d’idees.

L’estança de Mercè Garriga a la presó de la Trinitat Vella es va produir durant l’estiu de 1973. Amb només 18 anys la van

acusar de propaganda i associació il·lícita i la van condemnar a quatre anys, dels quals, per sort, només va complir poc més de dos mesos. “Els meus records d’aquell moment van quedar en una mena de calaix i els he anat alliberant a poc a poc, perquè qualsevol evocació em feia molt de mal”, reviu a l’altre costat del telèfon. La seva repressió s’equipara a la de moltes i és inevitable que ens traslladi al moment actual, el qual Mercè compara amb el franquisme sense titubear un sol moment: “Les forces opressives d’ara actuen de la mateixa manera que durant la dictadura, carreguen sense miraments si se’ls ordena fer-ho”. Al respecte, lamenta que amb la Transició espanyola no es depuressin les estructures de l’Estat i alerta de la regressió democràtica que estem vivint amb fets com que “llavors no s’empresonava els autors de cançons protesta i ara sí que es fa”. “A la mínima que vivim una crisi originada pel mateix capitalisme, la violència contra els més vulnerables aflora de nou. Succeeix exactament el mateix que vivíem amb el règim de Franco”, conclou.

Recluses i documentalistes coincideixen a assenyalar l’oblit generalitzat que s’ha produït entorn de la presó de dones de la Trinitat Vella. Segurament, perquè no era un centre penitenciari d’homes. I, segurament també, perquè la complicada relació amb el barri ha fet que una part important del veïnat visqués d’esquena a l’edifici i al seu significat. El cap de projecte del Pla de barris de l’Ajuntament de Barcelona, Miquel Àngel Lozano, assenyala que la recuperació de la memòria històrica per mitjà de *Veïnatges forçats* vol ser “un instrument d’empoderament i canvi social al barri, que recuperi i reivindiqui l’evolució de les lluites feministes i el paper de les dones protagonistes com a elements cabdals de la transformació de la societat”. Com en la resta de reivindicacions, la tasca de fer visibles totes les arestes que determinen la identitat del barri sorgeix del mateix associacionisme veïnal i troba en l’Associació per la Recerca i la Divulgació de la Memòria Històrica de la Trinitat Vella el fòrum més actiu de feina i debat. Juntament amb l’Observatori de la Vida Quotidiana, ha estat l’ens clau per actualitzar el debat sobre les diferents formes de reclusió que sempre arremeten contra la vulnerabilitat social. ●